

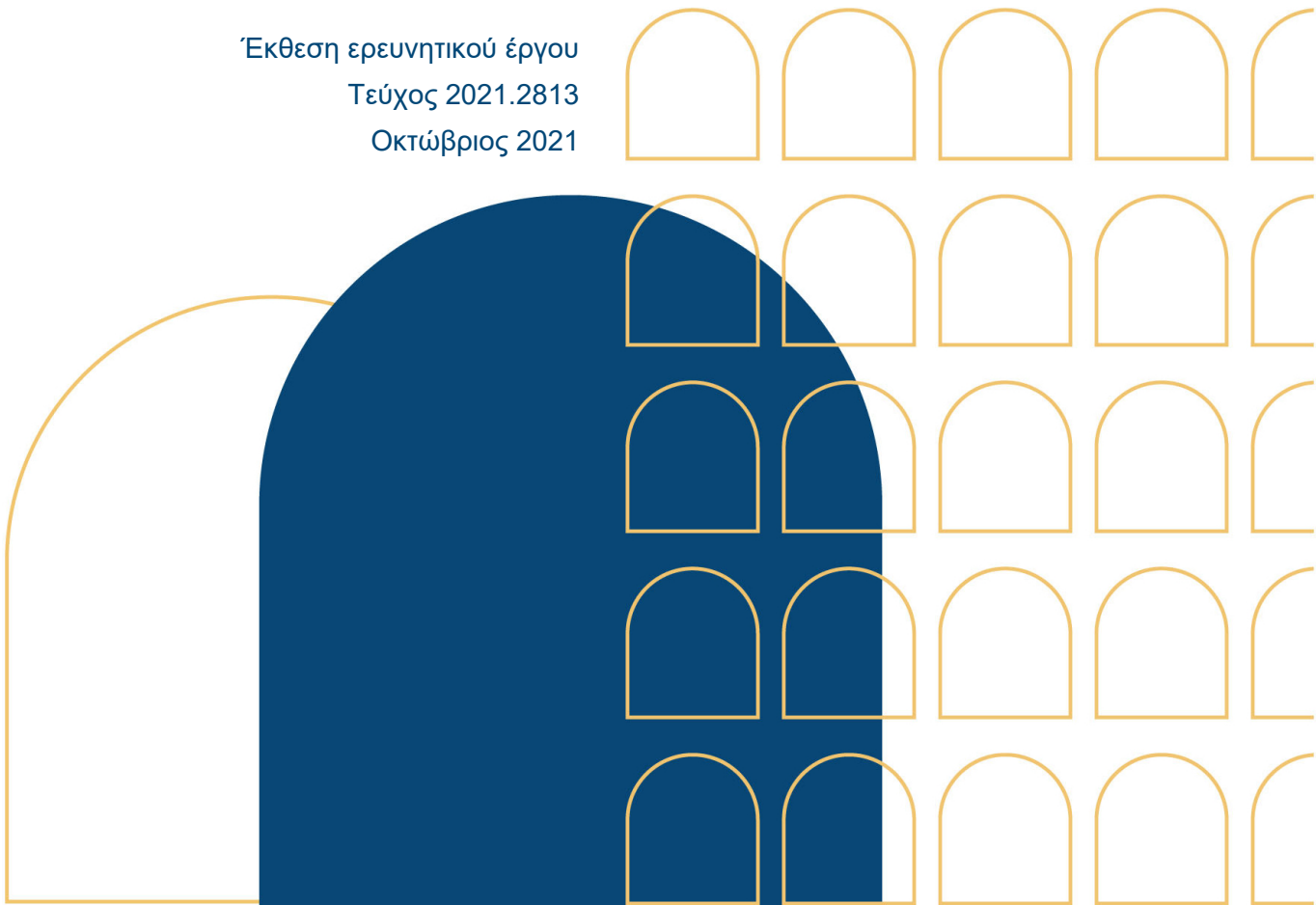
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΣΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ, ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΣΤΟ
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ, ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ
ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ ΚΑΙ
ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2020

Εθνική έκθεση: Ελλάδα

Ευαγγελία Ψυχογιπούλου, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Αννα Κανδύλα, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Έκθεση ερευνητικού έργου
Τεύχος 2021.2813
Οκτώβριος 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	Σχετικά με το Παρατηρητήριο για την Πολυφωνία στα Μέσα Ενημέρωσης	4
1.1.	Επισκόπηση του έργου	4
1.2.	Μεθοδολογία	4
2.	Εισαγωγή	6
3.	Αποτελέσματα από τη συλλογή δεδομένων: αξιολόγηση των κινδύνων για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης	7
3.1.	Θεμελιώδης Προστασία (38% - Μεσαίος κίνδυνος)	8
3.2.	Πολυφωνία στην αγορά των μέσων ενημέρωσης (66% - Μεσαίος κίνδυνος)	9
3.3.	Πολιτική Ανεξαρτησία (57% - Μεσαίος κίνδυνος)	11
3.4.	Κοινωνική Συμπερίληψη (63% - Μεσαίος κίνδυνος)	13
4.	Πολυφωνία στο διαδικτυακό περιβάλλον: αξιολόγηση των κινδύνων	16
5.	Συμπεράσματα	19
6.	Σημειώσεις	20
7.	Αναφορές	22

Παράρτημα Ι. Ερευνητική Ομάδα

Παράρτημα ΙΙ. Ομάδα Εμπειρογνομώνων

© European University Institute 2021

Περιεχόμενο και επιμέρους κεφάλαια © Ευαγγελία Ψυχογιού, Άννα Κανδύλα, 2021

Δημοσιεύθηκε από το European University Institute,
Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Το παρόν κείμενο είναι διαθέσιμο για μεταφόρτωση μόνο για προσωπικούς ερευνητικούς σκοπούς. Αναπαραγωγή για άλλους σκοπούς, είτε σε έντυπη, είτε σε ηλεκτρονική μορφή, απαιτεί τη συγκατάθεση των συγγραφέων. Παραπομπές ή παραθέσεις θα πρέπει να αναφέρουν το πλήρες όνομα των συγγραφέων, των επιμελητών, τον τίτλο, το έτος έκδοσης και τον εκδότη.

Τυχόν αιτήματα θα πρέπει να απευθύνονται στο cmprf@eui.eu.

Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν κείμενο είναι των συγγραφέων και όχι του European University Institute.

The English version of this report prevails over the translation in national language.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Robert Schuman Centre for Advanced Studies

Research Project Report 2021.2813
RSC / Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Δημοσίευση Οκτώβριος 2021

European University Institute
Badia Fiesolana
I – 50014 San Domenico di Fiesole (FI)
<https://cadmus.eui.eu/>

To Centre for Media Pluralism and Media Freedom συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το παρόν κείμενο εκφράζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για τυχόν χρήση των πληροφοριών που εμπεριέχονται σε αυτή τη δημοσίευση.

1. Σχετικά με το Παρατηρητήριο για την Πολυφωνία στα Μέσα Ενημέρωσης

1.1. Επισκόπηση του έργου

Το Παρατηρητήριο για την Πολυφωνία στα Μέσα Ενημέρωσης είναι ένα ερευνητικό εργαλείο με στόχο τη διαπίστωση πιθανών κινδύνων για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και σε υποψήφιες προς ένταξη χώρες (Αλβανία, Μαυροβούνιο, Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, Σερβία και Τουρκία). Το παρόν κείμενο συνοψίζει τα αποτελέσματα της εφαρμογής του Παρατηρητηρίου στην Ελλάδα για το έτος 2020. Το έργο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο μιας προπαρασκευαστικής δράσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Κέντρο για την Πολυφωνία και την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου της Φλωρεντίας.

1.2. Μεθοδολογία

Για τη συλλογή των δεδομένων και τη συγγραφή των επιμέρους εθνικών εκθέσεων, το Κέντρο για την Πολυφωνία και την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης συνεργάστηκε με εθνικούς εμπειρογνώμονες. Εξαιρεση αποτελεί η περίπτωση της Ιταλίας, όπου η συλλογή των δεδομένων έγινε από την ομάδα του Κέντρου για την Πολυφωνία και την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης. Η συλλογή των δεδομένων βασίστηκε σε τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο διαμορφώθηκε από το Κέντρο για την Πολυφωνία και την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης.

Η συγκέντρωση των δεδομένων για την ελληνική περίπτωση, η αξιολόγησή τους, οι συνεντεύξεις με άλλους εμπειρογνώμονες και η συγγραφή της εθνικής έκθεσης έγιναν από τη Δρ Ευαγγελία Ψυχογιπούλου και τη Δρ Άννα Κανδύλα. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ακεραιότητα της μελέτης, οι απαντήσεις για κάποιους επιμέρους δείκτες αξιολογήθηκαν από μια εξωτερική ομάδα εμπειρογνομένων (βλ. Παράρτημα 1). Το προσχέδιο της παρούσας έκθεσης εξετάστηκε από την ομάδα του Κέντρου για την Πολυφωνία και την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης. Σε κάποιες χώρες οι εθνικές εκθέσεις αξιολογήθηκαν περαιτέρω από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Ευχαριστούμε την Μαρία Μικρού για τη συμβολή της στη μετάφραση της έκθεσης από τα αγγλικά στα ελληνικά.

Οι κίνδυνοι για τον πλουραλισμό των μέσων ενημέρωσης ελέγχονται σε τέσσερις θεματικούς άξονες: Θεμελιώδης Προστασία, Πολυφωνία στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης, Πολιτική Ανεξαρτησία και Κοινωνική Συμπερίληψη. Η αξιολόγηση των κινδύνων προκύπτει από την αξιολόγηση δεικτών σε κάθε θεματικό άξονα (βλ. Πίνακα 1).

Η ψηφιακή διάσταση

Για το Παρατηρητήριο, η ψηφιακή διάσταση δεν αποτελεί έναν διακριτό άξονα προς αξιολόγηση αλλά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και θεμελιώδεις επιταγές για την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και την πολυφωνία. Έχει υπολογιστεί ωστόσο ο κίνδυνος που προκύπτει από τη σύγκλιση των μέσων και την ψηφιακή τεχνολογία και παρουσιάζεται πιο κάτω, με μία σύντομη επισκόπηση των σχετικών ευρημάτων.

Η βαθμολόγηση του κινδύνου

Η βαθμολογία ανά θεματικό άξονα και η βαθμολογία των επιμέρους δεικτών κυμαίνεται από 0 έως 100%. Η βαθμολογία από 0 μέχρι 33% αξιολογείται ως βαθμολογία «χαμηλού κινδύνου», η βαθμολογία από 34 μέχρι 66% ως «μεσαίου κινδύνου» και η βαθμολογία από 67 μέχρι 100% ως «υψηλού κινδύνου». Ο υπολογισμός

γίνεται από το Κέντρο για την Πολυφωνία και την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης βάσει σχετικού αλγορίθμου.

Πίνακας 1

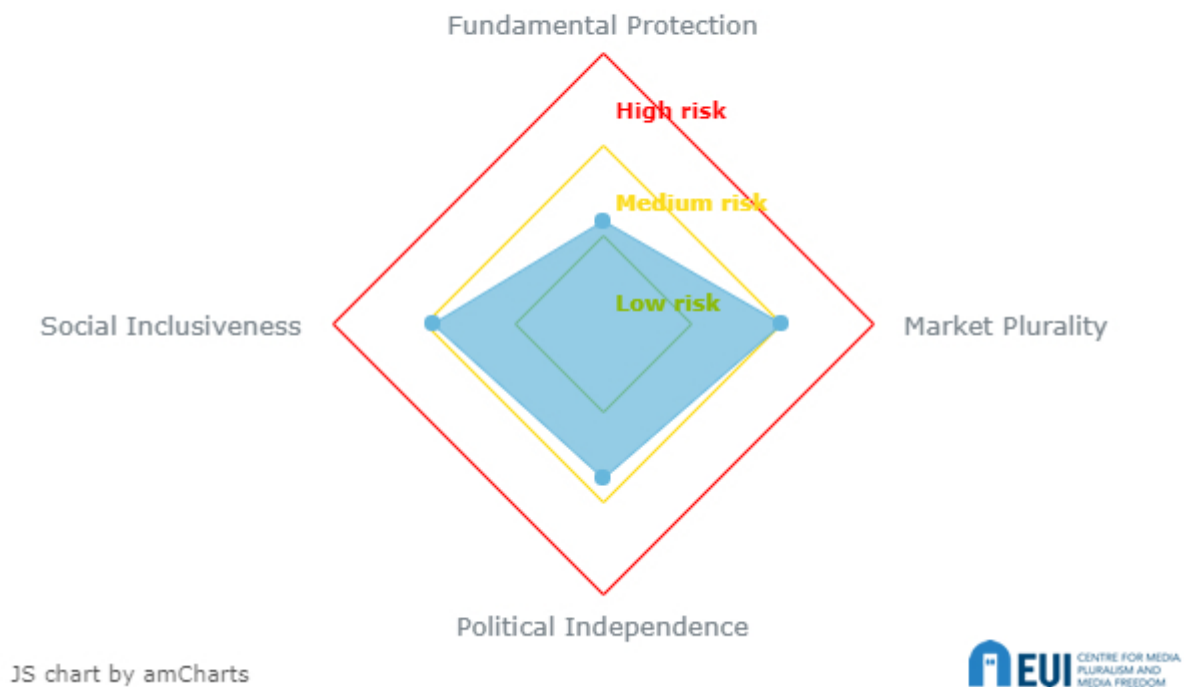
Θεμελιώδης Προστασία	Πολυφωνία στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης	Πολιτική Ανεξαρτησία	Κοινωνική Συμπερίληψη
Προστασία της ελευθερίας της έκφρασης	Διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μέσων ενημέρωσης	Ανεξαρτησία των μέσων από πολιτικές επιρροές	Πρόσβαση μειονοτικών ομάδων στα μέσα ενημέρωσης
Προστασία του δικαιώματος στην πληροφόρηση	Συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης	Συντακτική ανεξαρτησία	Πρόσβαση των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης
Προστασία του δημοσιογραφικού επαγγέλματος	Συγκέντρωση διαδικτυακών πλατφόρμων και εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού	Ραδιοτηλεοπτικά μέσα, διαδικτυακές πλατφόρμες και δημοκρατικές διαδικασίες	Συμμετοχή και πρόσβαση των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης
Ανεξαρτησία και αποτελεσματικότητα της ρυθμιστικής αρχής των μέσων ενημέρωσης	Βιωσιμότητα των μέσων ενημέρωσης	Διαχείριση κρατικών πόρων και μέτρα ενίσχυσης	Παιδεία στα μέσα ενημέρωσης
Καθολική κάλυψη και πρόσβαση στο διαδίκτυο	Επιρροή της ιδιοκτησίας και των εμπορικών συμφερόντων στη σύνταξη περιεχομένου	Ανεξαρτησία των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μέσων	Προστασία από παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο

2. Εισαγωγή

- Ο πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται σε 10,82 εκατομμύρια κατοίκους. Σχεδόν το ένα τρίτο του πληθυσμού ζει στην περιφέρεια Αττικής.
- Η επίσημη γλώσσα είναι η ελληνική.
- Στην Ελλάδα κατοικούν περίπου 199.100 πολίτες λοιπών χωρών της ΕΕ (1,8% του πληθυσμού) και 706.000 πολίτες τρίτων χωρών (6,5% του πληθυσμού) (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020).
- Η Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελεί τη μόνη αναγνωρισμένη μειονότητα στην Ελλάδα. Ο πληθυσμός της υπολογίζεται στα 100.000 άτομα.
- Έπειτα από μια δεκαετία ύφεσης, η ελληνική οικονομία εισήλθε στο 2020 με θετικό, αν και σχετικά αδύναμο, ρυθμό ανάπτυξης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α: 1). Η πορεία της χώρας προς την οικονομική ανάκαμψη επιβραδύνθηκε από τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της εξάπλωσης του νέου κορονοϊού (COVID-19) και την υγειονομική κρίση. Το ετήσιο ΑΕΠ της Ελλάδας μειώθηκε κατά 10% το 2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020β).
- Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008 είχε σημαντικό αντίκτυπο στην ελληνική πολιτική σκηνή. Η Νέα Δημοκρατία που βρίσκεται στην κυβέρνηση από τον Ιούλιο του 2019 και ο ΣΥΡΙΖΑ που βρίσκεται στην αξιωματική αντιπολίτευση είναι οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις στη χώρα (Αλιπαρμάκης, 2019).
- Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020γ), η τηλεόραση είναι η πιο δημοφιλής πηγή ενημέρωσης στην Ελλάδα (για το 80% των ερωτηθέντων). Υψηλή επίσης καταγράφεται η δημοτικότητα των ενημερωτικών ιστοσελίδων και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Το 55% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι προτιμούν να ενημερώνονται για τα πολιτικά θέματα από ενημερωτικές ιστοσελίδες και το 38% από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. 32% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι ενημερώνονται από το ραδιόφωνο και 21% απάντησε ότι ενημερώνεται από τον Τύπο. Η πρόσβαση σε ειδησεογραφικές ιστοσελίδες γίνεται ως επί το πλείστον μέσω κινητού τηλεφώνου (Reuters Institute, 2020).
- Στη ραδιοτηλεοπτική αγορά λειτουργεί η ΕΡΤ, ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας, καθώς και αρκετοί ιδιωτικοί τηλεοπτικοί και ραδιοφωνικοί σταθμοί.

3. Αποτελέσματα από τη συλλογή δεδομένων: αξιολόγηση των κινδύνων για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης

Greece: Media Pluralism Risk Areas

Το επίπεδο του κινδύνου εμφανίζεται ως μέτριο σε όλους τους θεματικούς άξονες του Παρατηρητηρίου. Ο χαμηλότερος βαθμός κινδύνου για την πολυφωνία στην Ελλάδα εντοπίζεται στον θεματικό άξονα της Θεμελιώδους Προστασίας και ο υψηλότερος καταγράφεται στον άξονα της Πολυφωνίας στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης. Για τους θεματικούς άξονες της Πολιτικής Ανεξαρτησίας και της Κοινωνικής Συμπερίληψης, το επίπεδο κινδύνου βρίσκεται στο 57% και στο 63% αντίστοιχα.

Ορισμένοι επιμέρους δείκτες εντός των θεματικών αξόνων της Πολυφωνίας στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης, της Πολιτικής Ανεξαρτησίας και της Κοινωνικής Συμπερίληψης εμφανίζουν υψηλό βαθμό κινδύνου. Πιο συγκεκριμένα, το επίπεδο του κινδύνου αξιολογείται ως υψηλό στους δείκτες: «Συγκέντρωση διαδικτυακών πλατφόρμων και εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού», «βιωσιμότητα των μέσων ενημέρωσης» «επιρροή της ιδιοκτησίας και των εμπορικών συμφερόντων στη σύνταξη περιεχομένου», «ανεξαρτησία των μέσων από πολιτικές επιρροές», «συντακτική ανεξαρτησία», «ανεξαρτησία των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μέσων», «πρόσβαση μειονοτικών ομάδων στα μέσα ενημέρωσης» και «πρόσβαση των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης». Το επίπεδο του κινδύνου είναι μέτριο σε όλους τους δείκτες που ανήκουν στον θεματικό άξονα της Θεμελιώδους Προστασίας, καθώς και σε κάποιους δείκτες που σχετίζονται με τον μηχανισμό της ΕΕ για το Κράτος Δικαίου (π.χ. τους δείκτες για την «προστασία του δημοσιογραφικού επαγγέλματος», την «ανεξαρτησία και αποτελεσματικότητα της ρυθμιστικής αρχής των μέσων ενημέρωσης» και τη «διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μέσων ενημέρωσης»). Χαμηλό προσδιορίζεται το επίπεδο του κινδύνου στον δείκτη «διαχείριση κρατικών πόρων και μέτρα ενίσχυσης», ο οποίος περιλαμβάνεται στον θεματικό άξονα της Πολιτικής Ανεξαρτησίας.

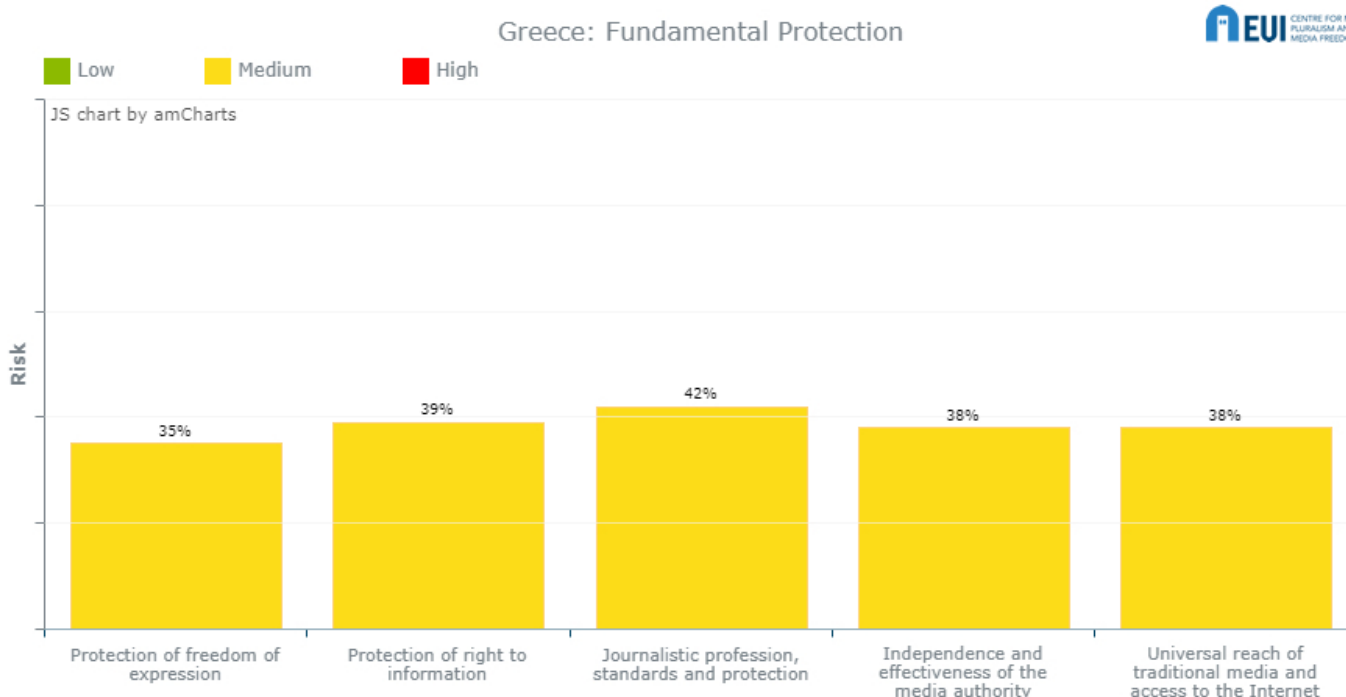
Μέτριο κρίνεται το επίπεδο του κινδύνου για τους δείκτες που σχετίζονται με την ψηφιακή διάσταση και την πολυφωνία στο διαδικτυακό περιβάλλον. Στους θεματικούς άξονες της Πολιτικής Ανεξαρτησίας και της Κοινωνικής Συμπερίληψης οι δείκτες που εξετάζουν την ψηφιακή διάσταση εμφανίζουν γενικά χαμηλότερο

κίνδυνο σε σχέση με εκείνους που αφορούν στα παραδοσιακά μέσα. Στους θεματικούς άξονες της Θεμελιώδους Προστασίας και της Πολυφωνίας στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης δεν εντοπίζεται τέτοιου είδους διαφοροποίηση. Βασική πηγή προβληματισμού παραμένει η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων αναφορικά με τα ψηφιακά μέσα και το διαδίκτυο, καθώς και η μη προσαρμογή του νομοθετικού πλαισίου στις ιδιαιτερότητες του ψηφιακού περιβάλλοντος.

Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα κύρια ευρήματα ως προς τους κινδύνους για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη τις επιπτώσεις της πανδημίας, όπου κρίνεται απαραίτητο.

3.1. Θεμελιώδης Προστασία (38% - Μεσαίος κίνδυνος)

Οι δείκτες στον θεματικό άξονα της Θεμελιώδους Προστασίας αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του ρυθμιστικού πλαισίου για τα μέσα ενημέρωσης σε κάθε σύγχρονη δημοκρατία. Αξιολογούν το επίπεδο του κινδύνου σε διάφορους τομείς, εστιάζοντας στην ύπαρξη κανόνων δικαίου για τη διασφάλιση της ελευθερίας της έκφρασης και το δικαίωμα στην πληροφόρηση, καθώς και στην αποτελεσματική εφαρμογή τους. Εξετάζονται επίσης το πλαίσιο άσκησης και προστασίας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, η ανεξαρτησία και η αποτελεσματικότητα των εθνικών εποπτικών φορέων με αρμοδιότητες στον τομέα των μέσων ενημέρωσης, η εμβέλεια των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης και η πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

Το επίπεδο του κινδύνου για την «προστασία της ελευθερίας της έκφρασης» είναι μέτριο (35%). Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης. Προστασία παρέχεται επίσης από διεθνείς και ευρωπαϊκές πηγές ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τυχόν περιορισμοί που επιβάλλονται προβλέπονται νομοθετικά και οφείλουν να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. Ωστόσο, η δυσφήμιση συνεχίζει να υπάγεται στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα ενώ σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης δεν είναι πάντοτε αποτελεσματική. Η απόφαση *Μπαλάσκας κατά Ελλάδας*,^[1] της 5^{ης} Νοεμβρίου 2020, προστίθεται στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, όπου διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Στην απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα ελληνικά δικαστήρια δεν

είχαν σταθμίσει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης του αιτούντος δημοσιογράφου με την προστασία της υπόληψης ενός δημόσιου προσώπου.

Το επίπεδο του κινδύνου για την «προστασία του δικαιώματος στην πληροφόρηση» είναι επίσης μέτριο (39%). Το δικαίωμα στην πληροφόρηση κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα.^[2] Περιορισμοί είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο, μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων. Ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος στην πληροφόρηση αποτελεί το δικαίωμα πρόσβασης σε δημόσια έγγραφα, το οποίο βρίσκει έρεισμα στο Σύνταγμα.^[3] Η νομοθεσία εξειδικεύει τη διαδικασία άσκησης του εν λόγω δικαιώματος αλλά επιτρέπει στην αρμόδια διοικητική αρχή να αρνηθεί την ικανοποίησή του εάν ζητείται πρόσβαση σε έγγραφο, το οποίο αναφέρεται σε συζητήσεις του Υπουργικού Συμβουλίου. Περαιτέρω, στην Ελλάδα δεν έχει θεσπιστεί ένα ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος ενώ παρατηρείται έλλειψη στοιχείων σχετικά με την εφαρμογή διατάξεων, οι οποίες προσφέρουν κάποια σχετική προστασία. Η ενημέρωση του κοινού γύρω από τις δυνατότητες που παρέχονται από την ισχύουσα νομοθεσία είναι επίσης ελλιπής.

Ο κίνδυνος για την «προστασία του δημοσιογραφικού επαγγέλματος» αξιολογείται εξίσου ως μέτριος (42%). Η βαθμολογία αποτυπώνει την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας των δημοσιογράφων, ιδίως στο πλαίσιο της πανδημίας, περιστατικά βίας και απειλών κατά της σωματικής ακεραιότητας των δημοσιογράφων και περιστατικά αυθαίρετων συλλήψεων και κρατήσεων (Mapping Media Freedom, 2020, Πλατφόρμα του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2020).^[4] Σχετίζεται επίσης με την αναποτελεσματική προάσπιση των αρχών της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Το ισχύον σύστημα αυτορρύθμισης απευθύνεται αποκλειστικά στους δημοσιογράφους και ως εκ τούτου, δεν δύναται να διασφαλίσει τον σεβασμό των κανόνων που πρεσβεύει από τις επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης. Παράλληλα, η ύπαρξη περισσότερων δημοσιογραφικών ενώσεων οδηγεί σε κατακερματισμό της δράσης για την προώθηση της ανεξαρτησίας του δημοσιογραφικού έργου.

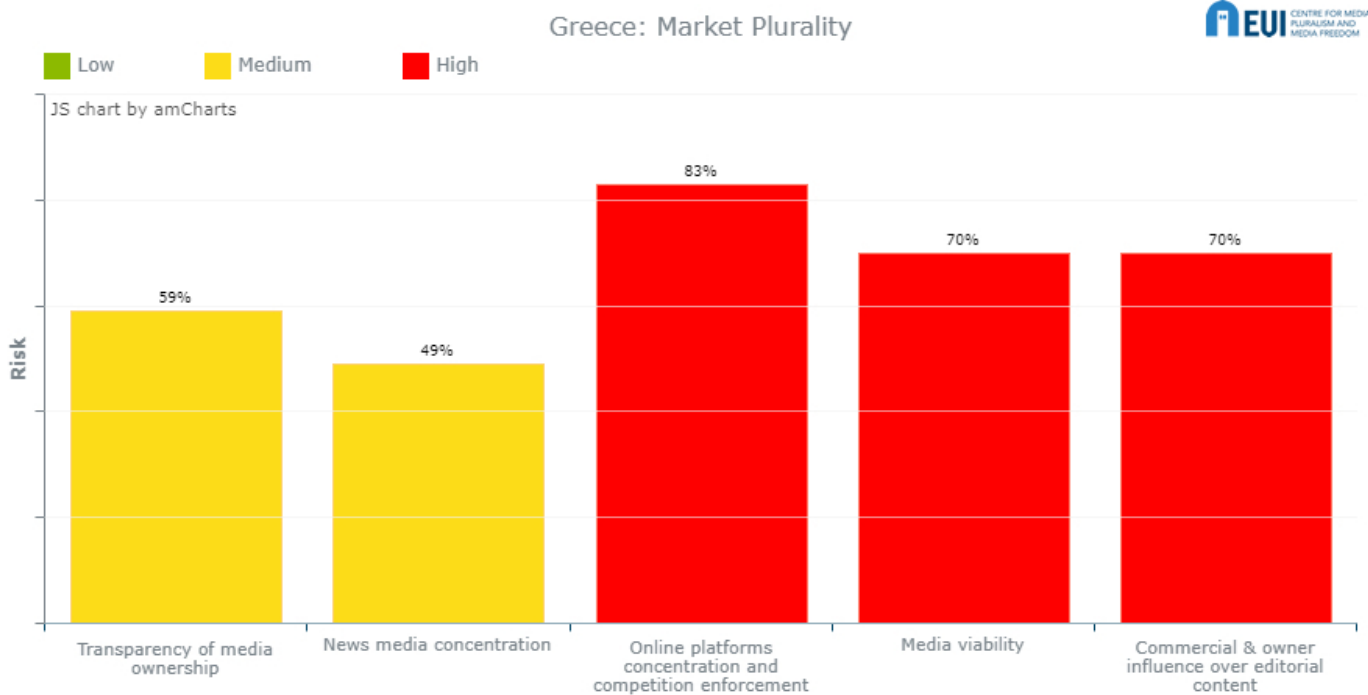
Μέτριος προσδιορίζεται ο κίνδυνος και για την «ανεξαρτησία και αποτελεσματικότητα της ρυθμιστικής αρχής των μέσων ενημέρωσης» (38%). Οι διαδικασίες επιλογής των μελών του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) παραμένουν ανεπαρκώς διαφανείς ενώ δεν αποκλείεται η επιλογή προσώπων βάσει πολιτικών σκοπιμοτήτων, καθώς τα απαιτούμενα προσόντα καθορίζονται μόνο σε γενικές γραμμές με νόμο. Επιπλέον, αν και οι αρμοδιότητες του ΕΣΡ προσδιορίζονται στη νομοθεσία,^[5] οι σχετικές διατάξεις δεν είναι πάντοτε σαφείς. Το στοιχείο αυτό, με τις ελλείψεις σε προσωπικό και άλλους πόρους, δύναται να θέσει προσκόμματα στην αποτελεσματική εκπλήρωση του εποπτικού ρόλου της αρχής. Ελλείψεις παρατηρούνται και σε επίπεδο διαφάνειας. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η τελευταία έκθεση πεπραγμένων της αρχής για τα έτη 2018 και 2019 δημοσιεύθηκε στις αρχές του 2021 (ΕΣΡ, 2021).

Ο κίνδυνος για την «καθολική κάλυψη και πρόσβαση στο διαδίκτυο» είναι και αυτός μέτριος (38%). Η νομοθεσία εγγυάται τη δημόσια ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία στο σύνολο της επικράτειας και η ουδετερότητα του Διαδικτύου είναι γενικά σεβαστή. Εξακολουθούν να υφίστανται όμως αδυναμίες σε επίπεδο ευρυζωνικής διείσδυσης και σε επίπεδο μέσης ταχύτητας σύνδεσης στο Διαδίκτυο.

3.2. Πολυφωνία στην αγορά των μέσων ενημέρωσης (66% - Μεσαίος κίνδυνος)

Ο θεματικός άξονας για την πολυφωνία στην αγορά των μέσων ενημέρωσης επικεντρώνεται στους οικονομικούς κινδύνους για την πολυφωνία, οι οποίοι απορρέουν από την έλλειψη διαφάνειας ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μέσων ενημέρωσης, τη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης, τη μη βιωσιμότητά τους και την επιρροή επιχειρηματικών συμφερόντων στη δημοσιογραφία. Ο πρώτος δείκτης εξετάζει την ύπαρξη και την αποτελεσματικότητα της νομοθεσίας για τη διαφάνεια της ιδιοκτησίας των μέσων

ενημέρωσης. Η έλλειψη ανταγωνισμού και εξωτερικού πλουραλισμού εξετάζεται στη συνέχεια αυτοτελώς για τα ειδησεογραφικά μέσα (παραγωγή ειδήσεων) και για τις διαδικτυακές πλατφόρμες (πύλες πρόσβασης στις ειδήσεις) ενώ λαμβάνονται υπόψη η οριζόντια και η διαγώνια συγκέντρωση, η συγκέντρωση της διαδικτυακής διαφημιστικής αγοράς και ζητήματα εφαρμογής του δικαίου ανταγωνισμού. Ο δείκτης για τη βιωσιμότητα των μέσων ενημέρωσης εστιάζει στην τάση των εσόδων και της απασχόλησης στα μέσα ενημέρωσης, σε σχέση με την τάση του ΑΕΠ. Ο τελευταίος δείκτης στοχεύει στην εκτίμηση των κινδύνων για την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης λόγω της επιρροής επιχειρηματικών (εμπορικών και ιδιοκτησιακών) συμφερόντων στην παραγωγή ειδησεογραφικού περιεχομένου.

Τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης οφείλουν να δημοσιοποιούν τα στοιχεία ιδιοκτησίας τους στο ΕΣΡ. Οι εφημερίδες έχουν την υποχρέωση να δηλώνουν τον εκδότη και τον διευθυντή τους στην πρώτη σελίδα. Προκειμένου να εγγραφούν στο Μητρώο Περιφερειακού και Τοπικού Τύπου, οι περιφερειακές και τοπικές εφημερίδες πρέπει να αναφέρουν σε μία από τις δύο πρώτες σελίδες τους τα ιδιοκτησιακά τους στοιχεία. Παράβαση των σχετικών υποχρεώσεων δύναται να επιφέρει κυρώσεις.^[6] Η επιβολή κυρώσεων είναι στενά συνυφασμένη με την ικανότητα των αρμόδιων αρχών να ελέγχουν και να διασταυρώνουν τα στοιχεία που υποβάλλονται. Σε γενικές γραμμές, η δημοσιοποίηση στοιχείων για το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μέσων ενημέρωσης δεν είναι συστηματική. Ο κίνδυνος για τη «διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μέσων ενημέρωσης» αξιολογείται συνεπώς ως μέτριος (59%).

Ο κίνδυνος για τη «συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης» είναι επίσης μέτριος (49%). Η νομοθεσία για τα μέσα ενημέρωσης θέτει περιορισμούς ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ηλεκτρονικών «ενημερωτικών» μέσων (τηλεόραση και ραδιόφωνο). Οι διατάξεις αυτές στοχεύουν στην αποφυγή ενός υψηλού βαθμού οριζόντιας συγκέντρωσης. Συνδυάζονται με κανόνες (για την απόκτηση μεριδίων αγοράς) με στόχο την αποτροπή υπέρμετρης οριζόντιας και διαγώνιας «συγκέντρωσης ελέγχου» στις αγορές των «ενημερωτικών» μέσων (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες και περιοδικά).^[7] Για τον υπολογισμό του κινδύνου, συνεκτιμάται η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων σχετικά με τα μερίδια αγοράς και τα μερίδια κοινού σε επιμέρους αγορές των μέσων ενημέρωσης και στην αγορά των μέσων ενημέρωσης ως ενιαία αγορά.

Ο κίνδυνος για τον δείκτη «συγκέντρωση διαδικτυακών πλατφόρμων και εφαρμογή του δικαίου

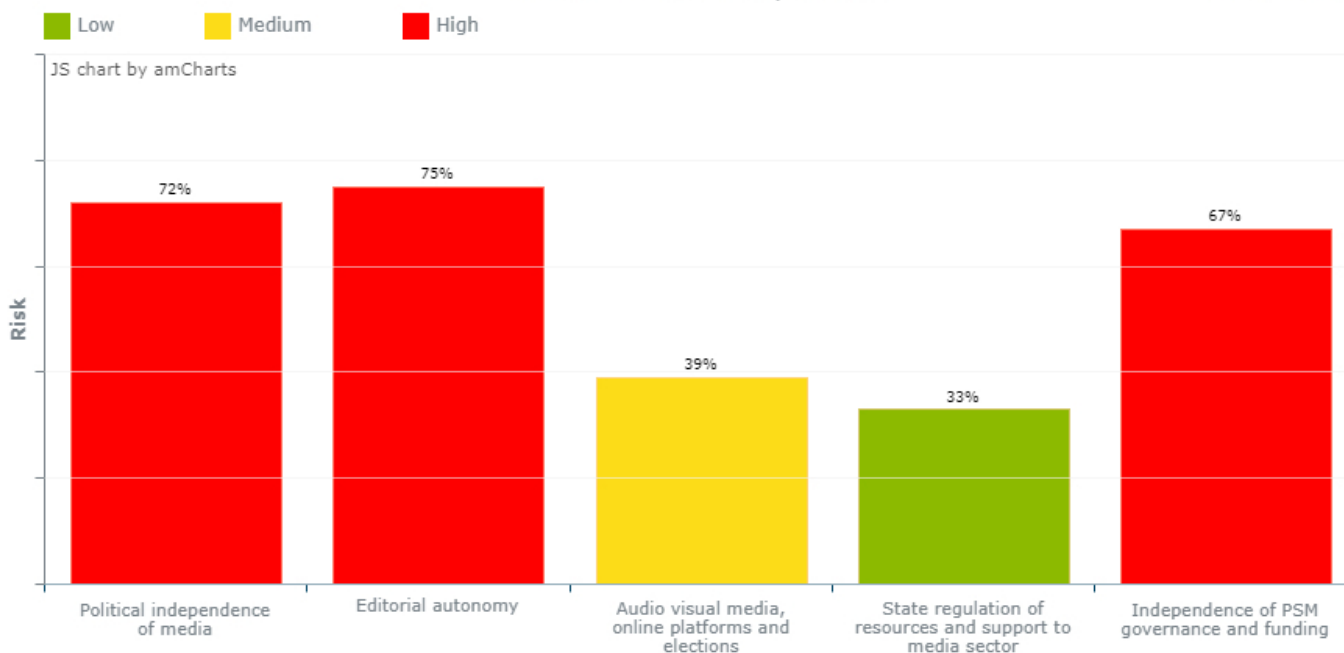
ανταγωνισμού» είναι υψηλός (83%). Διάφοροι παράγοντες συμβάλλουν σε αυτό: το γεγονός ότι η πρόσβαση στις ειδήσεις στο Διαδίκτυο γίνεται κυρίως μέσω «δευτερευόντων πυλών» (μέσω κόμβων αναμετάδοσης ειδήσεων, μηχανών αναζήτησης, μέσω κοινωνικής δικτύωσης και άλλων διαμεσολαβητών), το γεγονός ότι το δίκαιο ανταγωνισμού και η πρακτική του εφαρμογή δεν αντικατοπτρίζουν τις ιδιαιτερότητες της αγοράς των ψηφιακών μέσων ενημέρωσης, η έλλειψη εργαλείων για τη διασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού στο ψηφιακό οικοσύστημα ενημέρωσης όσον αφορά στη φορολογία και η απουσία διαθέσιμων στοιχείων για τη συγκέντρωση της διαφημιστικής αγοράς και τη συγκέντρωση της αγοράς των μέσων ενημέρωσης στο ψηφιακό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη τα παραδοσιακά ειδησεογραφικά μέσα ενημέρωσης με διαδικτυακή παρουσία, τα αμιγώς ψηφιακά μέσα ενημέρωσης και τις διαδικτυακές πλατφόρμες.

Υψηλός προσδιορίστηκε ο κίνδυνος και για τη «βιωσιμότητα των μέσων ενημέρωσης» (70%). Η υψηλή βαθμολογία οφείλεται στις περιορισμένες πρωτοβουλίες των ειδησεογραφικών μέσων για την ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών εσόδων με στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων του ψηφιακού περιβάλλοντος, αλλά και στην έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων αναφορικά με: τα έσοδα των μέσων ενημέρωσης (σε ορισμένες αγορές αλλά και στην αγορά των μέσων ενημέρωσης στο σύνολό της), τον αριθμό των εργαζόμενων δημοσιογράφων (ως κριτήριο της βιωσιμότητας της δημοσιογραφίας), τυχόν απολύσεις δημοσιογράφων και περικοπές μισθών που έλαβαν χώρα μέσα στο 2020, τις συνθήκες εργασίας των αυτοαπασχολούμενων δημοσιογράφων και τη διαφημιστική δαπάνη (στα παραδοσιακά και στα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης). Εξαιτίας της έλλειψης δεδομένων, δεν κατέστη δυνατή η αξιολόγηση της βιωσιμότητας των ειδησεογραφικών μέσων και του αντίκτυπου της πανδημίας Covid-19, σε συνάρτηση με τη γενικότερη ύφεση της οικονομίας. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Παρατηρητηρίου, η έλλειψη δεδομένων αξιολογήθηκε ως κίνδυνος για την πολυφωνία.

Υψηλός καταγράφηκε ο κίνδυνος και για την «επιρροή της ιδιοκτησίας και των εμπορικών συμφερόντων στη σύνταξη περιεχομένου» (70%). Η βαθμολογία αντικατοπτρίζει την έλλειψη νομοθεσίας και αυτορρυθμιστικών μηχανισμών για την προστασία των δημοσιογράφων σε περίπτωση αλλαγής στο ιδιοκτησιακό καθεστώς ή στην εκδοτική γραμμή ενός μέσου. Δίνεται επίσης βαρύτητα στην απουσία εργαλείων για τη διασφάλιση της ακεραιότητας των διαδικασιών πρόσληψης των αρχισυντακτών. Τέλος, λαμβάνονται υπόψη αποφάσεις του ΕΣΡ για παραβιάσεις της νομοθεσίας για τη χορηγία τηλεοπτικών προγραμμάτων και το διαχωρισμό των διαφημίσεων και των μηνυμάτων τηλεπώλησης από το λοιπό τηλεοπτικό πρόγραμμα.^[6]

3.3. Πολιτική Ανεξαρτησία (57% - Μεσαίος κίνδυνος)

Οι δείκτες του θεματικού άξονα της Πολιτικής Ανεξαρτησίας αξιολογούν την ύπαρξη και την αποτελεσματικότητα του νομοθετικού και του αυτορρυθμιστικού πλαισίου που σχετίζεται με την αντικειμενικότητα, την αμεροληψία και την ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης από την πολιτική εξουσία. Ειδικότερα, αξιολογείται η επιρροή της πολιτικής εξουσίας στη λειτουργία της αγοράς, η ανεξαρτησία των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μέσων, η ύπαρξη αυτορρυθμιστικών πρακτικών και η αποτελεσματικότητά τους ως προς τη διασφάλιση της συντακτικής ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης και της πολυφωνίας, ιδίως κατά την προεκλογική περίοδο.

Το επίπεδο του κινδύνου ως προς την «ανεξαρτησία των μέσων από πολιτικές επιρροές» είναι υψηλό (72%). Παρόλο που δεν απαγορεύεται στα πολιτικά κόμματα να είναι ιδιοκτήτες μέσων ενημέρωσης, στην πράξη, κανένα από τα μέσα ενημέρωσης με κυρίαρχη θέση στην αγορά δεν ανήκει σε πολιτικά κόμματα, τα οποία εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο. Ως προς την έμμεση ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης από βουλευτές (διαμέσου τρίτων που λειτουργούν ως μεσάζοντες), δεν υπάρχει ούτε σχετική νομοθετική πρόβλεψη αλλά ούτε και στοιχεία που να επιτρέπουν τον τυχόν εντοπισμό τέτοιων μορφών ιδιοκτησίας. Ο κίνδυνος για τον συγκεκριμένο δείκτη αυξάνεται επίσης λόγω του ότι δεν διασφαλίζεται νομοθετικά η ανεξαρτησία του μοναδικού ειδησεογραφικού πρακτορείου της χώρας, του Αθηναϊκού-Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων (ΑΜΝΑ). Ο Υπουργός που εποπτεύει το ΑΜΝΑ (επί του παρόντος, ο Υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ στον Υπουργό Επικρατείας) επιλέγει τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου – Γενικό Διευθυντή.

Υψηλός είναι επίσης ο κίνδυνος για τη «συντακτική ανεξαρτησία» (75%). Ο υψηλός βαθμός κινδύνου προκύπτει από την έλλειψη αυτορρυθμιστικών μηχανισμών με στόχο την προστασία της ανεξαρτησίας των ιδιωτικών μέσων ενημέρωσης από πολιτικές παρεμβάσεις. Ουσιαστικά, τα ίδια τα μέσα ενημέρωσης στην Ελλάδα δεν έχουν θεσπίσει (συλλογικά ή εξατομικευμένα) πρακτικές αυτορρύθμισης για να προστατίσουν τη συντακτική ανεξαρτησία, όπως συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το ισχύον σύστημα αυτορρύθμισης έχει εφαρμογή μόνο στους δημοσιογράφους στο πλαίσιο της τήρησης των κανόνων και των αρχών της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, ρυθμίζεται από τις οικείες ενώσεις και, επομένως, δε δεσμεύει τους ιδιοκτήτες των μέσων.

Μέτριος αξιολογείται ο κίνδυνος για τον δείκτη «ραδιοηλεκτρονικά μέσα, διαδικτυακές πλατφόρμες και δημοκρατικές διαδικασίες» (39%). Ο δείκτης εστιάζει στις εγγυήσεις περί αντικειμενικής και με ίσους όρους μετάδοσης πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και στους κανόνες που διέπουν τη ραδιοηλεκτρονική προβολή των κομμάτων κατά την προεκλογική περίοδο. Στα θετικά καταγράφεται, επομένως, ότι σύμφωνα με τη νομοθεσία, οι ειδησεογραφικές, δημοσιογραφικές και πολιτικές εκπομπές στα δημόσια ραδιοηλεκτρονικά μέσα οφείλουν να αναγνωρίζουν και να σέβονται εμπράκτως τη διατύπωση διαφορετικών απόψεων και να τις παρουσιάζουν με ίσους όρους. Θετικά επίσης αξιολογείται η απαγόρευση των επί πληρωμή πολιτικών διαφημίσεων κατά την προεκλογική περίοδο. Η ΕΡΤ και οι ιδιωτικοί ραδιοηλεκτρονικοί

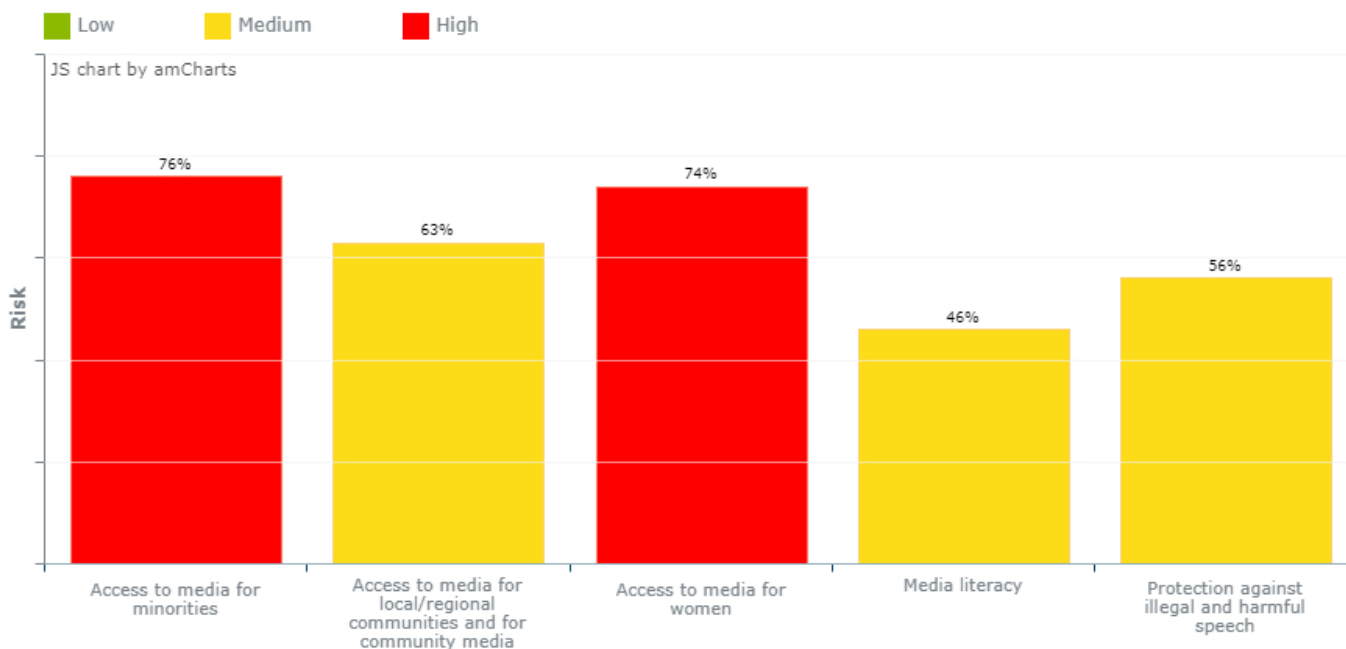
σταθμοί οφείλουν να μεταδίδουν πολιτικές διαφημίσεις δωρεάν με βάση την αρχή της αναλογικής ισότητας ως προς την κατανομή του χρόνου προβολής, όπως ορίζεται κάθε φορά με Κοινή Υπουργική Απόφαση. Στα αρνητικά καταγράφεται η έλλειψη «ποιοτικών» δεδομένων σχετικά με την παρουσίαση των θέσεων των πολιτικών κομμάτων και των στελεχών τους στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα κατά την προεκλογική περίοδο.

Ο χαμηλότερος κίνδυνος εντός του θεματικού άξονα της Πολιτικής Ανεξαρτησίας εντοπίζεται στον δείκτη «διαχείριση κρατικών πόρων και μέτρα ενίσχυσης» (33%). Θετικά προσμετράται το ότι η ελληνική πολιτική για το ραδιοφάσμα είναι εναρμονισμένη με τους στόχους και τις γενικές κατευθύνσεις του πολυετούς προγράμματος πολιτικής της ΕΕ για το ραδιοφάσμα.^[9] Επίσης, αν και δεν προβλέπονται άμεσες επιχορηγήσεις μέσω κρατικής ενίσχυσης προς τις επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης, ο Τύπος υπάγεται σε μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ ως θετικό μέτρο έμμεσης ενίσχυσης του κλάδου. Όσον αφορά στη διαφημιστική δαπάνη φορέων του Δημοσίου, η νομοθεσία θέτει συγκεκριμένα κριτήρια για την επιλογή των μέσων ενημέρωσης που αναλαμβάνουν τη μετάδοση των διαφημιστικών μηνυμάτων με στόχο τη διαφάνεια ως προς την κατανομή και την αποφυγή προνομιακής χρηματοδότησης.^[10] Ωστόσο, τα διαθέσιμα απολογιστικά στοιχεία διαφημιστικών δαπανών των φορέων δεν επιτρέπουν την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το κατά πόσο η ανάθεση έγινε μετά από συνεκτίμηση του κόστους της μετάδοσης και της απήχησης του μέσου, όπως ο νόμος ορίζει. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος της πανδημίας του νέου κορονοϊού την άνοιξη του 2020, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την απευθείας ανάθεση υπηρεσιών ενημέρωσης στο πλαίσιο μιας εκστρατείας για την εμπέδωση των μέτρων πρόληψης και αποφυγής διάδοσης του ιού. Ενόψει ισχυρισμών περί έλλειψης διαφάνειας ως προς τη διαδικασία, η κυβέρνηση έδωσε στη δημοσιότητα τη λίστα με τα μέσα ενημέρωσης και τα χρηματικά ποσά που έλαβαν για την εκστρατεία, χωρίς ωστόσο να διευκρινισθούν τα κριτήρια με βάση τα οποία έγινε η κατανομή.

Τέλος, υψηλός αξιολογείται ο κίνδυνος ως προς την «ανεξαρτησία των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μέσων» (67%). Η νομοθεσία δεν εγγυάται αμεροληψία ως προς την επιλογή των μελών του διοικητικού συμβουλίου της ΕΡΤ. Ο νόμος προβλέπει τη δημοσίευση ανοιχτής πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τις θέσεις του Προέδρου και του Διευθύνοντα Συμβούλου της ΕΡΤ, ορίζοντας τα τυπικά και επαγγελματικά προσόντα που απαιτούνται, καθώς και την υποβολή, από τον αρμόδιο Υπουργό, εισήγησης στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, η οποία διατυπώνει γνώμη.^[11] Η επιλογή και ο διορισμός των προσώπων που στελεχώνουν τις θέσεις αυτές γίνεται, ωστόσο, από τον αρμόδιο Υπουργό. Το ενδεχόμενο της επιλογής προσώπων με βάση πολιτικά-κομματικά κριτήρια δεν μπορεί άρα να αποκλειστεί. Είναι εξάλλου σύνηθες να παραιτείται ο εκάστοτε Πρόεδρος και ο Διευθύνοντας Σύμβουλος της ΕΡΤ μετά από κάθε αλλαγή κυβέρνησης.

3.4. Κοινωνική Συμπερίληψη (63% - Μεσαίος κίνδυνος)

Οι επιμέρους δείκτες του θεματικού άξονα της Κοινωνικής Συμπερίληψης εξετάζουν την πρόσβαση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων στα μέσα ενημέρωσης: μειονότητες, τοπικές κοινωνίες, γυναίκες και άτομα με αναπηρία. Εξετάζουν επίσης ζητήματα παιδείας στα μέσα ενημέρωσης και τις ψηφιακές δεξιότητες του πληθυσμού. Κατά την εφαρμογή του Παρατηρηρίου για το έτος 2020 (MPM2021) προστέθηκε ένας νέος δείκτης, «προστασία από παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο», με στόχο την αξιολόγηση των προκλήσεων που προκύπτουν από τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών. Εξαιτίας αυτής της προσθήκης, η σύγκριση των παρόντων αποτελεσμάτων με παλαιότερα πρέπει να γίνεται με προσοχή.

Ο κίνδυνος για την «πρόσβαση μειονοτικών ομάδων στα μέσα ενημέρωσης» είναι υψηλός (76%). Ο δείκτης καλύπτει δύο πεδία. Το πρώτο αφορά στην πρόσβαση των μειονοτικών ομάδων στα μέσα ενημέρωσης, όπου αξιολογείται αρνητικά η έλλειψη μέτρων για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των προσώπων που ανήκουν σε αναγνωρισμένες μειονοτικές ομάδες (δηλαδή τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης^[12]) στα δημόσια ραδιοτηλεοπτικά μέσα. Το δεύτερο πεδίο αφορά στην πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στα μέσα και χαρακτηρίζεται από την ανεπάρκεια μέτρων για την ενίσχυση της προβασιμότητας. Για παράδειγμα, η νομοθεσία προβλέπει την υποχρέωση των τηλεοπτικών σταθμών να μεταδίδουν καθημερινά δελτία ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα^[13] με ταυτόχρονη αναγραφή υποτίτλων,^[14] αλλά δεν προβλέπει την προβολή προγράμματος με ακουστική περιγραφή για τα άτομα με προβλήματα όρασης.

Μέτριος εντοπίζεται ο κίνδυνος για τον δείκτη «πρόσβαση των τοπικών κοινωνιών στα μέσα και κοινωνικά-συμμετοχικά μέσα ενημέρωσης». Στα θετικά προσμετράται το ότι η ΕΡΤ διαθέτει πληθώρα ραδιοφωνικών σταθμών σε όλη την Ελλάδα με στόχο την παραγωγή τοπικού ενημερωτικού προγράμματος και ειδήσεων.^[15] Επίσης, θετικό είναι ότι προβλέπεται έκπτωση για την ταχυδρομική, μέσω ΕΛΤΑ, διακίνηση ενός αριθμού αντιτύπων για τις περιφερειακές εφημερίδες. Αρνητικά, από την άλλη, καταγράφεται το ότι δεν υπάρχει πρόβλεψη υποχρεώσεων «μεταφοράς σήματος» (*must-carry*) για τη μετάδοση τοπικών και περιφερειακών καναλιών και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών. Επίσης, δεν υφίσταται πρόβλεψη για την ίδρυση και λειτουργία κοινοτικών-συμμετοχικών μέσων ενημέρωσης.^[16]

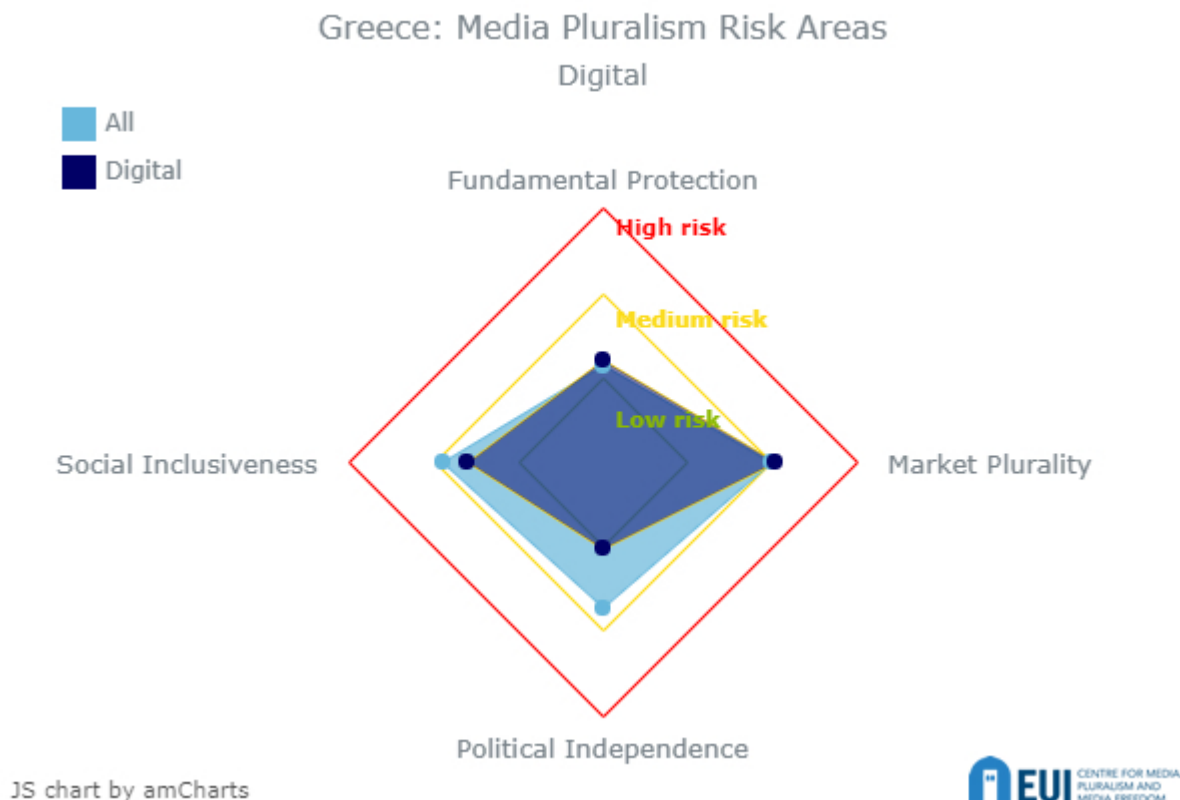
Ο κίνδυνος για τη «συμμετοχή και πρόσβαση των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης» εμφανίζεται υψηλός (74%). Η ΕΡΤ δεσμεύεται από τη νομοθεσία ως προς τον σεβασμό της αρχής της ισότητας των φύλων και της απαγόρευσης των διακρίσεων στην εργασία^[17] αλλά δεν έχει καταρτίσει συγκεκριμένες δράσεις και συνεκτικές πολιτικές με στόχο την ενεργή προώθηση της ισότητας των φύλων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εκπροσώπηση των γυναικών στο Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΡΤ δεν ήταν (κατά την περίοδο διεξαγωγής της μελέτης) ισόρροπη με αυτή των ανδρών. Τέλος, ως προς τα ιδιωτικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι ενημερωτικές και ειδησεογραφικές εκπομπές τείνουν να απαραγάγουν έμφυλα στερεότυπα.

Ως προς την «παιδεία στα μέσα ενημέρωσης», ο κίνδυνος είναι μέτριος (46%). Η παιδεία στα μέσα ενημέρωσης έχει μεν αποκτήσει μεγαλύτερη βαρύτητα και ορατότητα στην πολιτική ατζέντα, διατηρεί δε

έναν αποσπασματικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα, η παιδεία στα μέσα δεν αποτελεί ξεχωριστό σχολικό μάθημα, ούτε μέρος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης των ίδιων των εκπαιδευτικών. Εκτός του σχολικού περιβάλλοντος υλοποιείται ωστόσο πληθώρα δράσεων για την παιδεία στα μέσα που απευθύνονται κυρίως σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και δημοσιογράφους.

Ο δείκτης που αξιολογεί την «προστασία από παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο» αξιολογείται ως δείκτης μέτριου κινδύνου (56%). Η νομοθεσία προβλέπει κυρώσεις για τη διάδοση ψευδών ειδήσεων και μέσω του Διαδικτύου.^[18] Είναι επίσης εναρμονισμένη με την Απόφαση-Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας.^[19] Ωστόσο, μέχρι το τέλος του 2020, η Ελλάδα δεν είχε ακόμη ενσωματώσει την αναθεωρημένη Οδηγία της ΕΕ για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων, η οποία προβλέπει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι πάροχοι πλατφόρμας διαμοιρασμού βίντεο λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να προστατεύσουν τους χρήστες από περιεχόμενο που εμπεριέχει υποκίνηση σε βία ή μίσος, καθώς και από περιεχόμενο, του οποίου η διάδοση συνιστά εγκληματική πράξη σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο (βλ. για παράδειγμα την Απόφαση-Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ).^[20]

4. Πολυφωνία στο διαδικτυακό περιβάλλον: αξιολόγηση των κινδύνων

Στον θεματικό άξονα της Θεμελιώδους Προστασίας, ο κίνδυνος για τους δείκτες αναφορικά με τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης είναι μέτριος (40%). Το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος για την ελευθερία της έκφρασης δεν αναφέρεται ρητά στο διαδικτυακό περιβάλλον αλλά εφαρμόζεται σε αυτό. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει επίσης το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας (άρθρο 5Α, παρ. 2). Η ελευθερία της έκφρασης στο Διαδίκτυο πρέπει να ασκείται «τηρώντας τους νόμους του Κράτους»^[21] και τυχόν περιορισμοί θα πρέπει να είναι ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό. Δεν προκύπτει ότι οι δημόσιες αρχές παρεμβαίνουν αυθαίρετα στο διαδικτυακό περιεχόμενο. Εντούτοις, περιπτώσεις αποκλεισμού ή φιλτραρίσματος περιεχομένου από διαδικτυακές πλατφόρμες και άλλους μεσάζοντες δεν τεκμηριώνονται πάντοτε επαρκώς. Όσον αφορά στις συνθήκες εργασίας των δημοσιογράφων, παρατηρήθηκαν περιστατικά ψηφιακών απειλών κατά δημοσιογράφων (Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα, 2020). Επίσης, σε συνέχεια της ακύρωσης της Οδηγίας 2006/24/ΕΚ^[22] από το Δικαστήριο της ΕΕ,^[23] δεν είναι σαφές εάν οι υποχρεώσεις ως προς τη διατήρηση δεδομένων, οι οποίες θεσπίστηκαν κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας και παραμένουν σε ισχύ, είναι συμβατές με την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όσον αφορά στον δείκτη «καθολική κάλυψη και πρόσβαση στο διαδίκτυο», σύμφωνα με την Ελληνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (2020), έχει συντελεσθεί σημαντική βελτίωση ως προς τη διαφάνεια στη διαχείριση του δικτύου και στην ενημέρωση των τελικών χρηστών. Ωστόσο, τα επίπεδα ευρυζωνικής κάλυψης και μέσης ταχύτητας σύνδεσης στο Διαδίκτυο παραμένουν εντός του εύρους του μέσου κινδύνου του Παρατηρητηρίου.

Στον θεματικό άξονα της Πολυφωνίας στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης ο κίνδυνος προσδιορίζεται ως μέτριος (67,6%). Ο δείκτης για τη «διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μέσων ενημέρωσης» λαμβάνει υπόψη ότι για την εγγραφή στο Μητρώο Επιχειρήσεων Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης, τα ενδιαφερόμενα μέρη οφείλουν να γνωστοποιούν στοιχεία για το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς. Ωστόσο, το Μητρώο είναι προσβάσιμο μόνο από εγγεγραμμένα μέλη και δεν υφίσταται πρόβλεψη για τη δημοσιοποίηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των αμιγώς ψηφιακών μέσων προς το κοινό. Στον δείκτη για

τη «συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης» προσμετράται αρνητικά το γεγονός ότι τόσο οι προβλεπόμενοι περιορισμοί στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των μέσων, όσο και οι κανόνες που έχουν θεσπισθεί για την αποτροπή της οριζόντιας και διαγώνιας «συγκέντρωσης ελέγχου» στις αγορές των ενημερωτικών μέσων δεν αφορούν σε αμιγώς ψηφιακά μέσα. Συνεκτιμάται επίσης η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων ως προς τα μερίδια αγοράς των διαδικτυακών επιχειρήσεων μέσων ενημέρωσης (περιλαμβάνοντας τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης με ψηφιακή παρουσία και τα αμιγώς ψηφιακά μέσα ενημέρωσης) και τη συγκέντρωση στην αγορά των μέσων ενημέρωσης (ως ενιαία αγορά των επιμέρους αγορών των ραδιοτηλεοπτικών μέσων, των εφημερίδων και των αμιγώς ψηφιακών μέσων). Η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων αυξάνει τον παράγοντα κινδύνου και για τους δείκτες «συγκέντρωση διαδικτυακών πλατφόρμων και εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού» και «βιωσιμότητα των μέσων ενημέρωσης». Η αξιολόγηση του κινδύνου για τον δείκτη «επιρροή της ιδιοκτησίας και των εμπορικών συμφερόντων στη σύνταξη περιεχομένου» λαμβάνει υπόψη ότι ο κώδικας αυτορρύθμισης των δημοσιογράφων, ο οποίος παρέχει εγγυήσεις για τη δημοσιογραφική ανεξαρτησία, εφαρμόζεται στη δημοσιογραφία εν γένει, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για δημοσιογραφικό έργο σε παραδοσιακό ή σε ψηφιακό μέσο ενημέρωσης. Δίνει επίσης βαρύτητα στη σύναψη κώδικα δεοντολογίας για τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης, ο οποίος θέτει, μεταξύ άλλων, κανόνες για την προσήλωση του δημοσιογράφου στην υπεράσπιση της ελευθερίας του λόγου και την ανεξαρτησία της δημοσιογραφίας. Ωστόσο, ο σχετικός κώδικας δεν διαθέτει κάποιο όργανο εποπτείας ενώ η εφαρμογή του κώδικα δεοντολογίας των δημοσιογράφων δεν φαίνεται να ανήκει στις προτεραιότητες των δημοσιογραφικών ενώσεων.

Στον θεματικό άξονα της Πολιτικής Ανεξαρτησίας, ο κίνδυνος για τους δείκτες που αξιολογούν τα ψηφιακά μέσα κρίνεται μέτριος (34%). Ως προς την «ανεξαρτησία των μέσων από πολιτικές επιρροές», δεν δύναται να αξιολογηθεί η ύπαρξη τυχόν σχέσεων ιδιοκτησίας αμιγώς ψηφιακών μέσων από πολιτικά κομμάτα και βουλευτές, καθώς δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ψηφιακών μέσων. Έλλειψη στοιχείων καταγράφεται επίσης και στον δείκτη της «συντακτικής ανεξαρτησίας» ως προς το εάν οι επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης με ηγετική θέση στην αγορά έχουν θεσπίσει οδηγίες για την υπεύθυνη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από το δημοσιογραφικό προσωπικό. Θετικότερη είναι η εικόνα για τον δείκτη ««ραδιοτηλεοπτικά μέσα, διαδικτυακές πλατφόρμες και δημοκρατικές διαδικασίες», όσον αφορά στη διαφάνεια για τις πολιτικές διαφήμισεις στο Διαδίκτυο κατά την προεκλογική περίοδο. Τα πολιτικά κόμματα και οι υποψήφιοι υποχρεούνται να υποβάλουν αναλυτικές καταστάσεις των προεκλογικών τους δαπανών προς έλεγχο στην Επιτροπή Ελέγχου του Κοινοβουλίου. Οι προεκλογικές δαπάνες κάθε κόμματος αναρτώνται έπειτα στο Διαδίκτυο. Ωστόσο, δεν υπάρχει υποχρέωση υποβολής στοιχείων για τις δαπάνες διαφημιστικής προβολής ειδικά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Οι ψηφιακοί δείκτες στον θεματικό άξονα της Κοινωνικής Συμπερίληψης εμφανίζουν μέτριο κίνδυνο (53%). Οσον αφορά στην «παιδεία στα μέσα ενημέρωσης», κρίνεται θετικά το ότι, με βάση τα δεδομένα της Eurostat, το 51% του πληθυσμού διαθέτει τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ενώ χαμηλές ψηφιακές δεξιότητες έχει μόνο το 24% του πληθυσμού. Ο δείκτης για την «προστασία από παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο» αξιολογεί θετικά την ύπαρξη μιας σειράς πρωτοβουλιών και την ανάπτυξη εργαλείων με στόχο την ανίχνευση παραπλανητικών ειδήσεων και τη δημιουργία κοινωνικής ανθεκτικότητας απέναντι στην παραπληροφόρηση. Ωστόσο, η έρευνα σχετικά με την ύπαρξη και την έκταση φαινομένων παραπληροφόρησης στην ενημέρωση και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στη χώρα μας είναι σχετικά περιορισμένη. Τέλος, όσον αφορά στη ρητορική μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δεν υπάρχουν στοιχεία που να επιτρέπουν την αξιολόγηση των πρακτικών που ακολουθούν οι πλατφόρμες για την αφαίρεση περιεχομένου που θεωρείται ρητορική μίσους εναντίον συγκεκριμένων ομάδων (π.χ. γυναίκες, άτομα με αναπηρία), χωρίς να παραβιάζεται η ελευθερία της έκφρασης.

5. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα ευρήματα του Παρατηρητηρίου, σε όλους τους υπό διερεύνηση θεματικούς άξονες υφίστανται προκλήσεις για την πολυφωνία. Στον θεματικό άξονα της Θεμελιώδους Προστασίας, τα αποτελέσματα της μελέτης καταδεικνύουν μια σειρά ζητημάτων που ενέχουν κινδύνους για την πολυφωνία: ποινικοποίηση της δυσφήμισης, ανεπαρκής προστασία σε περιπτώσεις παραβίασης της ελευθερίας της έκφρασης κατόπιν προσφυγής στην ελληνική δικαιοσύνη, επιδείνωση των εργασιακών συνθηκών άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και έλλειψη αποτελεσματικών μηχανισμών για την τήρηση και την προαγωγή των αρχών της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Η αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών κρίνεται αναγκαία.

Στον θεματικό άξονα της Πολυφωνίας στην Αγορά των Μέσων Ενημέρωσης, προβληματισμό προκαλεί η έλλειψη διαθέσιμων στοιχείων για μια σειρά θεμάτων, όπως για παράδειγμα η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης (σε επιμέρους αγορές και στην αγορά των μέσων ενημέρωσης ως ενιαία αγορά) ή τα επίπεδα απασχόλησης και αμοιβών των δημοσιογράφων και το πώς αυτά επηρεάστηκαν από την πανδημία. Το ζήτημα χρήζει άμεσης αντιμετώπισης. Υπάρχει επίσης ανάγκη να ενισχυθεί η διαφάνεια ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης μέσω της υιοθέτησης μέτρων που διασφαλίζουν τη συστηματική δημοσιοποίηση επικαιροποιημένων στοιχείων. Επιπλέον, τα αποτελέσματα του Παρατηρητηρίου καθιστούν σαφή την ανάγκη προσαρμογής του νομοθετικού πλαισίου και της εφαρμογής του στις τεχνολογικές εξελίξεις και στις ιδιαιτερότητες του ψηφιακού οικοσυστήματος ενημέρωσης.

Στον θεματικό άξονα της Πολιτικής Ανεξαρτησίας, κείμενο ζήτημα παραμένει η ελλιπής θωράκιση της ανεξαρτησίας της ΕΡΤ και του ANMA από πολιτικές-κυβερνητικές παρεμβάσεις. Θα πρέπει, ωστόσο, να τονισθεί ότι ούτε η ανεξαρτησία των ιδιωτικών μέσων ενημέρωσης από την πολιτική εξουσία είναι επαρκώς εξασφαλισμένη. Τα ίδια τα μέσα ενημέρωσης δεν έχουν υιοθετήσει πρακτικές (συλλογικής ή εξατομικευμένης) αυτορρύθμισης με στόχο την προάσπιση της συντακτικής τους ανεξαρτησίας. Επίσης, αν και η κατανομή της διαφημιστικής δαπάνης του Δημοσίου διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες με στόχο την αποφυγή τυχόν διακριτικής μεταχείρισης, το ενδεχόμενο χρήσης της κατανομής για την άσκηση πολιτικής επιρροής δεν μπορεί να αποκλειστεί, εφόσον τα δημοσιοποιούμενα στοιχεία που αφορούν στα χορηγούμενα ποσά και στους δικαιούχους είναι αποσπασματικά. Είναι καιρός να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα αυτά που πλέον χρονίζουν.

Τέλος, όσον αφορά στην Κοινωνική Συμπερίληψη, κρίνεται αναγκαία η λήψη μέτρων με στόχο την καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων στα δελτία ειδήσεων. Έμφαση θα πρέπει να δοθεί και στην ενίσχυση της πολυφωνίας στο ψηφιακό περιβάλλον. Προς αυτή την κατεύθυνση δύναται, για παράδειγμα, να συμβάλει η συστηματική συλλογή στοιχείων αλλά και η λήψη πρωτοβουλιών με στόχο την ψηφιακή συμπερίληψη και τη διασφάλιση του σεβασμού της ελευθερίας της έκφρασης. Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η τεχνολογία για την ενίσχυση της προσβασιμότητας των μέσων στα άτομα με αναπηρίες κρίνεται επίσης σκόπιμη.

6. Σημειώσεις

- [1] ΕΔΔΑ, Μπαλάσκας κατά Ελλάδας (αρ. προσφ. 73087/17), 5/11/2020.
- [2] Σύνταγμα της Ελλάδας, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>
- [3] Το δικαίωμα πρόσβασης σε δημόσια έγγραφα προβλέπεται σε επίπεδο νομοθεσίας στον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν. 2690/1999). Το Προεδρικό Διάταγμα 28/2015 θέσπισε υποχρέωση δημοσίευσης νομοθετημάτων και διάφορων πράξεων της Διοίκησης στο Διαδίκτυο.
- [4] Επιθέσεις και απειλές κατά της σωματικής ακεραιότητας των δημοσιογράφων καταδικάστηκαν και από τις δημοσιογραφικές ενώσεις της χώρας.
- [5] Βλ. κυρίως ν. 2863/2000 (ΦΕΚ Α 262), ν. 2328/1995 (ΦΕΚ Α 159), ν. 3592/2007 (ΦΕΚ Α 161), ν. 4339/2015 (ΦΕΚ Α 133) και ν. 4512/2018 (ΦΕΚ Α 5).
- [6] Βλ. κυρίως ν. 2328/1995, ν. 2863/2000, ν. 3548/2007, ν. 4339/2015 και ν. 4512/2018.
- [7] Βλ. κυρίως ν. 3592/2007.
- [8] Βλ. για παράδειγμα τις αποφάσεις του ΕΣΡ 11/2020, 62/2020 και 63/2020.
- [9] Απόφαση αριθ. 243/2012/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 2012 σχετικά με την καθιέρωση πολυετούς προγράμματος πολιτικής για το ραδιοφάσμα, ΕΕ L 81, 21/3/2012, σελ. 7.
- [10] ΠΔ 261/1997 (ΦΕΚ Α 186).
- [11] Βλ. ν. 4173/2013 (ΦΕΚ Α 169).
- [12] Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης προσδιορίζεται ως θρησκευτική και προβλέπεται στη Συνθήκη της Λωζάννης (1923). Απαρτίζεται από τρεις εθνοτικές ομάδες (Τουρκικής καταγωγής, Πομάκους και Αθίγγανους), οι οποίες διατηρούν τη δική τους γλώσσα (<http://www.hri.org/MFA/foreign/musmingr.htm>).
- [13] Κοινή Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 3586/2018 (ΦΕΚ Β 5491), ν. 4339/2015 (ΦΕΚ Α 133).
- [14] Ο.π.
- [15] Σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας της ΕΡΤ, η ΕΡΤ διαθέτει 19 περιφερειακούς σταθμούς, οι οποίοι αποτελούν τον σύνδεσμο της ΕΡΤ με τις τοπικές κοινωνίες, προσφέροντας ραδιοφωνικό ενημερωτικό πρόγραμμα και εκπομπές που αναδεικνύουν τον πολιτισμό, τα έθιμα και τη μουσική παράδοση του κάθε τόπου. Βλ. ΕΡΤ, Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας (<https://diavgeia.gov.gr/doc/ΨΩ4Η465Θ1Ε-65Ψ?inline=true>).
- [16] Ας σημειωθεί ότι οι επιχειρήσεις των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), με ειδικό σκοπό την παροχή υπηρεσιών επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης, έχουν δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία αδειοδότησης παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης, η οποία διεξάγεται μέσω δημοπρασίας (άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. β, ν. 4339/2015, ΦΕΚ Α 133). Διαθέτουν επίσης δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία αδειοδότησης ραδιοφωνικών σταθμών αναλογικής και επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής (άρθρο 8 παρ. 9 στοιχ. δ, ν. 3592/2007, ΦΕΚ Α 161 και άρθρο 221 παρ. 1 στοιχ. β, ν. 4512/2018, ΦΕΚ Α 5).
- [17] Βλ. ΕΡΤ, άρθρο 5 παρ.1 και παρ. 2 του Γενικού Κανονισμού Προσωπικού, (<https://company.ert.gr/wp-content/uploads/2015/11/GenikosKanonismosProsopikoyERT-New.pdf>).
- [18] Άρθρο 191, ν. 4619/2019 (ΦΕΚ Α 95).
- [19] Απόφαση-Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου, ΕΕ L 328, 6/12/2008, σελ. 55.
- [20] Οδηγία (ΕΕ) 2018/1808 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Νοεμβρίου 2018 για την τροποποίηση της Οδηγίας 2010/13/ΕΕ για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών,

κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (Οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων) ενόψει των μεταβαλλόμενων συνθηκών της αγοράς, ΕΕ L 303, 28/11/2018, σελ. 69. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας έγινε στις αρχές του 2021, μετά την ολοκλήρωση της συλλογής δεδομένων και τη συγγραφή της έκθεσης του έργου για την Ελλάδα.

[21] Βλ. άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος.

[22] Οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006 , για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της Οδηγίας 2002/58/ΕΚ, ΕΕ L 105, 13/4/2006, σελ. 54.

[23] ΔΕΕ, C-293/12 και C-594/12, Digital Rights Ireland και Seitlinger κλπ, απόφαση της 8 Απριλίου 2014, ECLI:EU:C:2014:238.

7. Αναφορές

Αλιπαρμάκης Αργύριος (2019), 'Greece – Punctuated Equilibrium: The Restructuring of Greek politics'. Στο Swen Hutter και Hanspeter Kriesi (Επιμ.), *European Party Politics in Times of Crisis*, Cambridge University Press, σελ. 95-117

Συμβούλιο της Ευρώπης (2020), Πλατφόρμα για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων, <https://www.coe.int/en/web/media-freedom/greece>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020α), 'Economic Forecast for Greece – Spring 2020 Economic Forecast', https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/spring/ecfin_forecast_spring_2020_el_en.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020β), 'Economic Forecast for Greece', https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/greece/economic-forecastgreece_en

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020γ), Standard Eurobarometer 92 survey (EB92), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c2fb9fad-db78-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en>

Ελληνική Στατιστική Αρχή (2020), «Η Ελλάδα σε αριθμούς», https://www.statistics.gr/documents/20181/1515741/GreeceInFigures_2020Q4_GR.pdf/b8c08d85-78d3-451b-3bae-fa8d9fa32f13

Ελληνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (2020), Έκθεση για την ανοικτή πρόσβαση στο διαδίκτυο 2019-2020, Ιούλιος 2020, https://www.eett.gr/opencms/export/sites/default/EETT/Electronic_Communications/Telecoms/OpenInternet/AnnualReport/NN_report_2019-2020_EETT.pdf

Mapping Media Freedom (2020), <https://www.mappingmediafreedom.org/country-profiles/greece/>

Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (2021), Έκθεση πεπραγμένων για τα έτη 2018-2019, <https://www.esr.gr/wp-content/uploads/EP2018-2019.pdf>

Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα (2020), 'Platforms urged to Prevent Harassment of Journalists Covering Covid-19', <https://rsf.org/en/news/platforms-urged-prevent-harassment-journalists-covering-covid-19>

Reuters Institute (2020), Reuters Institute Digital News Report 2020, Ελλάδα, <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2020/greece-2020/>

Παράρτημα Ι. Ερευνητική Ομάδα

Όνομα	Επώνυμο	Θέση	Οργανισμός	MPM2021 CT Επιστημονικός υπεύθυνος
Ευαγγελία	Ψυχογιού	Κύρια ερευνήτρια	Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)	Χ
Άννα	Κανδύλα	Ερευνήτρια	Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)	

Παράρτημα ΙΙ. Ομάδα Εμπειρογνομόνων

Η ομάδα εμπειρογνομόνων αποτελείται από ειδικούς στον χώρο των μέσων ενημέρωσης και της επικοινωνίας. Οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να εξετάσουν τις απαντήσεις της ομάδας που υλοποίησε την έρευνα στην Ελλάδα σε 16 δείκτες από τους συνολικά 200 δείκτες που απαρτίζουν το Παρατηρητήριο 2021. Σκοπός της διαδικασίας ήταν να διασφαλιστεί η αντικειμενικότητα των απαντήσεων στους δείκτες, των οποίων η αξιολόγηση μπορεί να θεωρηθεί ότι επιδέχεται έναν βαθμό υποκειμενικότητας, και συνεπώς, η συνολική ακρίβεια των αποτελεσμάτων του Παρατηρητηρίου 2021. Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν κείμενο είναι της ομάδας που πραγματοποίησε τη συλλογή δεδομένων και συνέγραψε την έκθεση και όχι των ειδικών εμπειρογνομόνων.

Όνομα	Επώνυμο	Θέση	Οργανισμός
Γιάννης	Κότσιφος	Διευθυντής	Ένωση Δημοσιογράφων της Μακεδονίας και Ένωση Συντακτών Μακεδονίας-Θράκης (ΕΣΗΕΜ-Θ)
Δέσποινα	Αναγνωστοπούλου	Καθηγήτρια	Πανεπιστήμιο της Μακεδονίας
Ελπίδα	Βαμβακά	Διευθύντρια	Homo Digitalis
Τάσος	Ξυνάρης	Διευθυντής	Ένωση Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών

Έκθεση ερευνητικού έργου
Τεύχος 2021.2813
Οκτώβριος 2021

doi:10.2870/90882
ISBN:978-92-9466-032-9
QM-03-21-247-EN-N

Publications Office
of the European Union

